

ALTERNATİF MEDYAYA ELEŞTİREL BİR BAKIŞ: BASIN ÖZGÜRLÜĞÜ

Barış Dağlı¹

Giriş

Medyanın ticarileşmesi, medya sahipliğinin az sayıda kişinin elinde toplanması, ekonomik ve sosyal olarak baskı altındaki toplum kesimlerinin kamusal alanda temsilini zorlaştırmıştır. Küreselleşen medya ortamında temsil edilemeyen toplum kesimleri, kendi seslerini, fikirlerini duyurabilmek için kendi medyalarını yaratmaya başlamışlardır. 1960'dan günümüze kadar süregelen sosyalist sol medya geleneği bugün farklılaşarak kendine internet aracılığı ile daha fazla yer bulmaktadır.

Alternatif medya kuramları ile bu geleneğinin bugünkü haline göz atmak mümkün olsa da yeterli olmayacaktır. Günümüz şartlarında alternatif medyanın kuramsal yapısının sınırlarını kavrayabilmek için var olan kuramların ötesinde düşünmek gerektiği açık bir şekilde ortadayken var olan geleneğinin dününe ve bugününe eleştirel yaklaşmak yarın inşa edilecek mecralar için önem taşımaktadır.

Alternatif Medya Yaklaşımları

Bu çalışmada öncelikle, eşitlikçi bir medyanın kurulması için gerekli altyapıyı kuramsal bir zemine oturtmak amacıyla, "alternatif medya" kavramı tanımlanmış ve "neye alternatif oluşturduğuna" dair söz konusu tanımlar ekseninde bir tartışma geliştirilmiştir. Bu tartışma, alternatif medyanın karşılaştığı finansal kaynak, kamusal görünürlük ve daha da ötesi toplumsal katılım gibi sorunları göz önüne alarak özellikle eleştirel iletişim çalışmaları içinden bir tanımlama çabasına girişen, böylece alternatif medyayı sınıflandıran ve bir "tipoloji" oluşturmaya çalışan akademik literatürden yararlanarak, toplumsal dönüşümlere katkıda bulunabilecek ve toplumsal etkisi güçlü bir alternatif medya tanımı yapmak üzerine temellenmiştir.

Alternatives in Print sınıflandırmasına göre bir yayıncı aşağıda belirtilen ölçütlerden en az birisine sahipse onun alternatif olduğu söylenebilir: Yayıncı ticari olmamalı ve yayının temel güdüsü kâr değil fikirler olmalıdır; Yayının ana fikri sosyal sorumluluk ya da yaratıcı anlatıma ya da ikisinin kombinasyonuna odaklanmalıdır; Yayıncıların kendilerini alternatif olarak tanımlamaları gerekmektedir.

Bailey'in sınıflandırması, farklı türdeki alternatif medya arasındaki sınırların belirsizliğini bir ölçüde ortadan kaldırmaya ve mevcut çeşitliliği net bir biçimde tanımlamaya yöneliktir ve temelinde özcü ve ilişkiselsel yaklaşımlar ile bunların kesişimleri yer almaktadır. Bailey, alternatif medyayı tanımlamaya yönelik dört farklı yaklaşım olduğunu ortaya koymaktadır. Bu yaklaşımlara göre alternatif medya; topluma hizmet etmek, ana akım medyaya alternatif oluşturmak, sivil toplumun bir parçası olmak; farklı fikirleri, grupları, toplumsal platformları bir araya getiren heterojen bir yapı oluşturmak gibi işlevlere sahip olması açısından 4 ana başlık altında sınıflandırılabilir.

Yukarıda sıralanan bu yaklaşımlar günümüz medya kurumlarını hangi başlık altında sınıflandırabileceğimiz konusunda yetersiz kalmaktadır. Bu yetersizliği giderebilmek adına bu tartışma Clemencia Rodriguez'in, alternatif medyanın üretim sürecine katılan "sıradan" insanların aktif yurttaşlara dönüşümünü açıklamak için kullandığı "yurttaş medyası" ve Downing'in, alternatif medyayı "hegemonik siyaset, perspektifler ve önceliklere karşı alternatif bir bakışın ifadesi" olarak tanımlamak amacıyla kullandığı "radikal medya" kavramları ışığında sürdürülerek, hareket ve siyasal

¹ Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü

bilinç kazandırma potansiyeline sahip bir alternatif kamusal alan inşasının mümkün olup olmayacağına cevabı aranacaktır.

Clemencia Rodriguez, alternatif medyanın üretim sürecine katılan "sıradan" insanların aktif yurttaşlara dönüşümünü açıklamak için "yurttaş medyası" kavramını kullanmaktadır: "Yurttaş medyası, erkek, kadın ve çocukların kendi medyasına erişim ve geliştirme hakkını elde etmelerinin sonucu olan yetkilendirme, vicdanileştirme ve iktidarı çoğullaştırma süreçlerini açıklayan bir kavramdır" (Rodriguez, 2003: 190).

Downing, 1984 tarihli *Radical Media* (Radikal Medya) çalışmasında radikal medyayı karşı enformasyon kurumları ve gelişimsel gücün aktörleri olarak göstermiştir (Haas, 2004: 116). Downing 'Radikal Medya'nın 1984 tarihli baskısında alternatif medyayı yayıncılık ve basılı ürünlerle sınırlar. Downing'e göre radikal medyayı alternatif kılan sosyal ve politik değişim için sahip olduğu potansiyeldir. Downing'in bakışının temel ilgisi radikal medyanın birlikte hareket ve politik bilinç kazandırma potansiyeline ilişkindir. Downing kitabının 2001 tarihli gözden geçirilmiş baskısında radikal medya formlarını genişletir: 18. ve 19. yy. işçi şarkılarını, grafitileri, sokak tiyatrolarını, posterleri alternatif medya ürünleri olarak nitelenir. Downing'e göre alternatif medya yalnızca ne söylediğiyle değil nasıl organize olduğuyla da farklılaşmaktadır. Dolayısıyla alternatif medya;

"1) Radikal medya katılımcılarını sosyal hayatın çoklu gerçekliğini vurgulama yönünde teşvik etmelidir

2) Partizan olabilir ama asla bir partiye ya da elit bir azınlığa ait olmamalıdır

3) Sosyalliği ve yaratıcılığıyla kurumlar üzerinde olmalıdır

4) Prefigüratif olmalıdır (Burada kastedilen geleceğe yönelik bir tasarımın daha ötesinde sosyalist prensiplerin şimdiden hayatın içinde uygulanabilmesidir)" (aktaran Çağdaş Ceyhan, 5)

Downing (1984; 2001) Kluge ve Negt'den aldığı karşıt-kamu kavramını radikal medya teorisinin içine yerleştirir. Karşıt kamu, karşı hegemonik anlatıların kendini ifadelendirme alanı haline gelebilir. Downing alternatif medyanın karşıt kamuyu dolaşıma soktuğu fikirlerle oluşturduğunu söylemekle beraber karşıt kamunun yarattığı atmosfer sayesinde de radikal medyanın var olabileceğini belirtir. Downing radikal medyayı sosyal hareket medyası olarak tanımlamıştır ve sosyal hareketlerle ilişkiselliği içinde teorik bir çerçeveye oturtmuştur.

O'sullivan, alternatif medyayı kurumların politikalarının reddi, değerlerin eleştirel bir değerlendirmesi, toplumsal değişim taraftarlığı olarak tanımlar. Yine O'sullivan'a vd (2000) göre alternatif medya olmazsa olmaz iki unsura sahip olmalıdır: Demokratik ve paylaşımcı üretim ve yeni içeriklerin keşfi. Traber, O'sullivan'a vd (2000) benzer biçimde alternatif medyanın amacını daha eşit sosyal ve kültürel değişime aracılık etmek olarak ifade eder. Traber'a göre taraftar medyası (advocacy media) ve taban medyası (grassroot media) alternatif medyanın iki yüzüdür. Taraftar medyası anaakım medyadan farklı haber konularına ve alternatif sosyal aktörlere sahiptir. Taban medyası ise sıradan insanların doğrudan katılımı ve sıradan insanların kendi haberleri sonucu oluşur. Daha çok küçük toplulukların (community) aralarında çıkardığı ürünler bu grubun içine dâhil edilebilir. Chomsky'e göre ise alternatif medya büyük medya tekellerinin ve devletin kontrolü dışında yurttaş kontrolündeki medyadır (aktaran Çağdaş Ceyhan, 6).

Fuchs ve Sandoval'a göre alternatif medyanın ilerici siyasal amaçlarını gerçekleştirmesi medya üretimine dair bazı kapitalist teknikleri kullanmasına bağlıdır. Alternatif medya kapitalist yapıları eleştirirken aynı zamanda onları kullanabilir. Bu yüzden Fuchs ve Sandoval, alternatif medyadan

bahsedebilmek için “asgari şartın” eleştirel medya içeriği olduğunu belirtmektedirler (2010: 146). Bu düşünceye göre medya aktörleri bağlamında, medyanın alternatif olması için üretici ve tüketiciler arasındaki ayrımı ortadan kaldırması zorunlu değildir. Burada alternatif olmanın asgari şartı medya üreticilerinin eleştirel içerik üretmeleridir. Ancak Fuchs ve Sandoval’a göre bu, ticari ve katılımcı olmayan medyanın da eleştirel içerik ürettiği sürece alternatif olarak anlaşılabilmesi anlamına gelebilir. Yapısal bağlamda ise medya ürünlerinin ekonomik biçimi medyanın alternatifliği için belirleyici olmamalıdır. Bu yüzden, Fuchs ve Sandoval için alternatifliğin asgari ölçütü eleştirel içeriktir. Ne var ki, içerik ideolojik olmaya başladığı anda medya artık alternatif olmayacaktır. (aktaran Ahmet Taylan, 57)

Görüldüğü üzere alternatif medya kavramı oldukça geniş bir kavramsal çerçeveye sahiptir. Yeni bir alternatif medya tanımlamasına gitmeden önce 1960’dan günümüze alternatif medya örnekleri içinde karşılaştığımız sorunları Karl Marks’ın özgür basına dair düşüncelerinden yola çıkarak ele almak doğru olacaktır.

Özgür Basın

Ana akım medyaya karşı oluşturulacak medya cephesini, sadece alternatif medya kuramları ile açıklama ve inşa etme çabası alternatif medya içindeki sorunları görmezden gelmemize yol açacaktır. Özellikle sol basının başını çektiği alternatif medya cephesi içindeki özgürlüğün sınırları özgür basın inşası için yol gösterecektir.

Özgür basın fikrini gazeteci Karl Marks’ın yazıları ile ele almak alternatif medyaya karşı tersten bir okuma yapma imkânı yaratacaktır. 1842 yılında Marks’ın özgürlük sorunu ile üretim tarzı - ilişkileri arasında bağ kurması ve ekonomi politik bir analiz yapması beklenmemekle beraber Karl Marks, gazeteciliğe başladığı ilk günden beri sansür konusunu işleyerek basın özgürlüğü konusunu o günün baskıcı yasaları karşısında şiddetle savunmuştur.

Marks, günümüz muhalif gazetecileri için kutsal atfedilen profesyonel gazetecilik mesleğini “kalemle yazanlar” olarak niteler. Ona göre özgür basın içindeki gazeteci mücadeleye kendini adayandır. “Filozoflar sadece dünyayı çeşitli şekillerde yorumluyorlar, önemli olan, her nasılsa, dünyayı değiştirmektir” diyen Marks, gazeteciliği de içine alan yazın ve düşünce dünyasına yol göstermekle kalmıyor gazeteciliğin sansür karşısında izleyeceği yolu da çiziyordu.

Marks’a göre özgürlük, “... kendini ister baskı makinesinin mürekkebinde, toprak parçasında, bilinçte veya siyasi bir mitingde ifade etsin, özgürlük olarak kalır (Marks, 19 Mayıs, 1842). Ve bu özgürlüğü sadece kendilerine hak gören kişileri, düşünce tarzını ve baskı unsurlarını şu şekilde eleştirir: “Bu beyler, özgürlüğü mantığın evrensel ışığındaki doğal bir hediye olarak değil, yıldızların özel olarak olumlu takımının doğaüstü hediyesi olarak görürler. Özgürlüğü sadece belli kişilerin ve sosyal güçlerin bireysel karakteri olarak kabul ederler. Bu nedenlerle, bu beyler evrensel mantığı ve evrensel özgürlüğü, mantıksal olarak inşa edilmiş sistemlerin kötü fikirleri ve hayaleti arasına sokarlar. İmtiyazlıların özel özgürlüğünü korumak için, insan doğasının evrensel özgürlüğünü yasaklarlar. Ayrıca, bu beylerin modern devlet içindeki gerçek pozisyonları, bu pozisyon için taşıdıkları düşünceye hiç tekbül etmediği için, gerçek dünyanın ötesinde yaşadıkları için ve bunların sonucu olarak, kendi faaliyetlerinden memnun olmadıkları için, kaçınılmaz olarak diğer dünyanın teorisine, ellerindeki dine başvururlar” (Marks, 10 Mayıs, 1842).

Marks’a göre insan doğasının evrensel özgürlüğünü yasaklayanlar sadece iktidar odakları ve ana akım medya mıdır? Belki o günün şartları altında bu soruyu evet olarak cevaplamak mümkün olacaktır. Fakat günümüzde ister adına yeni medya ve / veya alternatif medya diyerek kutsallaştırılan ve

sınırları alternatif güç odakları tarafından çizilen basın özgürlükleri kısıtlamadığını söylemek güç olacaktır. Bu zihin karıştıran ve belki de birçok ayırtırmaya gebe olan bu düşünce ile yüzleşmek alternatif medyayı özgür basın ile özdeşleştirecektir.

Marks için basın “halk iletişimi” aracıdır. Marks için teori ve pratikteki diğer bir amaç, “gerçek” olanı, “doğru” olanı takip etme, aramadır. Bu amaç toplumdaki sosyal, ekonomik ve siyasal çevrenin gazetecilik ve gazeteciler için biçtiği görevdir (RZ 8, 8/1/43; Fetscher, 1969, 122). Marks için halk iletişimi aracı olan basın ister ana akım medya olsun ister alternatif medya olsun gerçekten özgür müdür?

Özgür basın için oluşturulacak karşıt hegemonyanın temellerini atarken “Kendi çevresinde ezilmiş temsil etmek ve sosyal - siyasal gücün belli cellatlarına karşı koymak gazetenin görevidir.” diyen Marks’a göre, kendi gazetesinin (The Neue Rheinische Zeitung) görevi “var olan siyasal durumun tüm temellerini yıkmaktır / çökertmektir (Şubat 14, 1849, NRZ gazetesi, Fetscher, 1969;175).

Var olan siyasal durumun temellerini yıkmak için inşa edilen ve / veya edilecek olan alternatif medya içinde karşılaşılan sansür ne ile açıklanabilir? Ana akıma karşı kuramsal ve pratik temelleri atılan medya özgür müdür?

Basının özgürlüğü elbette iktidar güçlerine karşı verilecek mücadele ile elde edilecektir. Fakat bu özgürlük mücadelesini yolu iktidarın medyasının yöntemleri ile olacaksa ve “basın özgürlüğü” basının özgür olmasından sonraya bırakılacak bir konu olarak kalacaksa alternatif medyanın neye alternatif olduğunu sorgulamamız gerekecektir.

1960’lardan günümüze Türkiye Solu’nun ve Kürt Hareketi’nin teorik yayınlarına baktığımızda sol içi sansür ile karşılaşmamız mümkün görünmektedir. Elbette ki bu tip sansürü iktidarın uyguladığı sansür ile eş değer görmek alternatif medyaya haksızlık olacaktır. Fakat günümüzdeki mecraları ele aldığımızda mecralarının politik çizgisinin içeriği oluşturduğunu görmekteyiz. Fuchs ve Sandoval’ın belirttiği gibi içerik ideolojik olmaya başladığı anda medya artık alternatif olmayacaktır. Bir iktidarın temellerini yıkmak için inşa edilen sistemde tek seslilik temelin baştan yanlış atılmasına sebep olacaktır.

Özgür basının kavramsal temelleri üzerine düşünürken Marks’ın sorusuna kulak vermek gerekiyor: “Entelektüel iletişim Yeteneğinin / gücünün dış güçler tarafından saptanmasını ister misin?” Marks, bu sorusuna şöyle yanıt veriyor: Eğer başkaları için manevi güç olmama izin verilmezsem, kendim için manevi güç olma hakkına sahip olamam (Marks, 19 Mayıs 1842). Birgün, Evrensel, Özgür Gündem, Fraksiyon, Jiyan gibi popüler muhalif mecraları ele aldığımız vakit alternatif medyada sansür var mıdır sorusuna cevap aramak mümkün olacaktır. Marks’ın belirttiği gibi başkalarına için manevi güç olma çabasındaki bu mecralarda herkes bu çabaya ortak olabilir mi? Olabilirse bunun sınırları var mıdır?

Bu soruların cevabı için bir araştırma tekniği geliştirmek; dedikodular ve şeffaf işlemeyen mekanizmalar ile bir neden – sonuç ilişkisi kurmak ve herkesin zihnine aynı sonucu ulaştırmak zor görünmektedir. Bu mecralara iktidarı yıkmak ve medyayı dönüştürmek amacıyla yollanacak her farklı sesteki içerik sol içi sansürü ifşa edecek ve bununla yüzleşmemizi sağlayarak “özgür basın”ın basının özgürlüğünden önce inşa edilmesine olanak verecektir.

Sonuç olarak, sansür ana akımdan miras alınamayacak kadar iktidara ait bir olgudur. Sol içi sansür, basın özgürlüğü yolunda mücadele eden her bir bireyin karşı durması gereken en önemli noktadır. Ana akım medyaya karşı radikal olma iddiasındaki her mücadele alanı egemenin araçlarını kullanmaktan uzak durmalı ve çok sesliliğinin yaratacağı düşünsel ortamın teoriyi daha da güçlü kılacağını unutmamalıdır. Bu şekilde oluşacak olan güçlü teori, medya pratiğini de güçlendirmekle

kalmayacak siyasal mücadele pratiklerine de güç verecektir. Nasıl ki yan yana duran farklı renkler Gezi direnişini canlı tuttuysa aynı mecrada yer bulacak farklı sesler de alternatif medyanın temellerinin sağlam atılmasına ve alternatif kamusal alan içinden doğacak "ortak medya"ya olanak vererektir. Böylelikle "Alternatif kamusal alan içinde birleşik bir muhalefet, halk iktidarından yana ortak ideolojik mücadele ve ortak medya mümkün müdür?" sorusunun cevabı ortaya çıkacak ve alternatif medyayı 'devrimci fikir imecesi', 'hak haberciliği' ve 'fikri yoldaşlık' kavramları ışığında yeniden tanımlamak ve bu tanımlamanın pratikteki karşılığını görmek mümkün olacaktır. Görüneceği üzere alternatif medya literatürünü günümüz ışığında şekillendirmenin yolu sol içi sansür ile yüzleşip bu baskı aracını tarihin derinliklerine gömmek ile mümkündür. Yeter ki her içerik "*emancipation of the working class.*" yoluna ışık tutsun.

Kaynakça

Atton, C. (2002). *Alternative Media*. London: Sage.

Ceyhan, Çağdaş. Medyada Alternatif Bir Hal: 'AHALI' ve Karşıt Kamusalılık. *Online International Journal of Communication Studies*, vol.1, October 2009.

Downing, J. D. H. (1984). *Radical Media: The Political Experience of Alternative Communication*. Boston: Mass South End Press.

Downing, J. D. H. (2001). *Radical Media Rebellious Communication and Social Movements*. California: Sage.

Fetscher, Iring, eds. 1969. *Karl Marx - Friedrich Engels. Pressefreiheit und Zensur*. Frankfurt: Europäische Verlagsanstalt.

Fuchs, Christian; Sandoval, Marisol (2010), "Towards a Theory of Critical Media", *Telematics and Informatics*, Vol. 27, ss. 141-150.

Haas, T. (2004). *Alternative Media, Public Journalism and the Pursuit of Democratization*, *Research Note. Journalism Studies*, Vol. 5, No. 1, pp. 115-121.

Marx, K. (1974) *On freedom of the press and censorship* (Çev. Padover, S. P.). New York: McGraw-Hill.

O'Sullivan T., Hartley, J., Saunders, D., Montgomery, M. ve Fiske, J. (2000). *Key Concepts in Communication and Cultural Studies*. London and New York: Routledge.

Rodriguez, Clemencia (2003), "The Bishop and His Star: Citizens' Communication in Southern Chile", **Contesting Media Power: Alternative Media in a Networked World** içinde, (Der.) N. Couldry; J. Curran, London: Rowman & Littlefield, ss. 177-194.

Sandoval, Marisol (2009), "A Critical Contribution to the Foundations of Alternative Media Studies", *Kurgu: Online International Journal of Communication Studies*, Vol. 1.

Taylan, Ahmet. *Alternatif Medya ve Bianet Örneği: Türkiye'de Alternatif Medyaya Dair Etnografik Çalışma*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.